

Vzor citace:

Machalová, T., Večeřa, M., Harvánek, J., Hlouch, L., Sobotka, M., Sobek, T.:
Aktuální otázky metodologie právního myšlení. Praha: Leges, 2014, 336 s.

Vědečtí recenzenti:

Doc. JUDr. Vladimír Zoubek, CSc., LL.M., MBA
JUDr. Martin Turčan, Ph.D.

Tato publikace vznikla z prostředků institucionální podpory na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumných organizací.

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Aktuální otázky metodologie právního myšlení / Tatiana Machalová ...
[et al.]. -- Vyd. 1. -- Praha : Leges, 2014. -- 336 s. -- (Teoretik)
ISBN 978-80-7502-060-4

34 * 340 * 340.12 * 340.132 * (437.3)

- právo -- metodologie
- právní věda
- právní filozofie
- interpretace práva
- právo -- Česko
- kolektivní monografie

34 - Právo [16]

Vydalo Nakladatelství Leges, s. r. o., Lublaňská 4/61, Praha 2, v roce 2014
jako svou 261. publikaci.

Edice Teoretik

Vydání první

Návrh obálky Michaela Vydrová

Redakce Dominika Nasková

Sazba Lucie Tuláčková

Tisk PBTisk, s. r. o., Příbram

www.knihyleges.cz

© Tatiana Machalová, Miloš Večeřa, Jaromír Harvánek, Lukáš Hlouch, Martin
Sobotka, Tomáš Sobek, 2014

ISBN 978-80-7502-060-4

ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA

právnícké fakulty MU

T-20558/161 854

OBSAH

PŘEDMLUVA	9
ROLE POJMU PRÁVA V PRÁVNÍM MYŠLENÍ	
K některým metodologickým otázkám	
Tatiana Machalová	11
Úvod.....	11
1. Co je to pojem?.....	15
1.2 Pojem a jazyk	18
1.2.1 Povaha pojmovosti	21
2. Pojem práva a jeho koncepty	24
2.1 Kantův pojem práva	26
2.1.1 Kantovo pojetí pojmu	26
2.1.2 Pojem jako pravidlo myšlení.....	27
2.1.3 Pojem a jeho předmětné pole	28
2.1.4 Kantův pojem práva	30
2.2 Po-kantovské období: formální a materiální pojem práva	32
2.2.1 Formální pojem práva	33
2.2.2 Materiální pojem práva	35
2.3 Projekt pojmu práva je slepou uličkou.....	37
2.4 Pokusy o renesanci pojmového uchopení práva: Hart, Dworkin, Alexy	40
2.4.1 Hartovo pojetí pojmu právo	41
2.4.2 Dworkinovo pojetí pojmu právo	48
2.4.3 Alexyho pojetí pojmu právo	52
3. O jaký koncept pojmu práva by měla usilovat dnešní právní filozofie?.....	58
3.1 Jak je možná změna předmětného pole pojmu právo?.....	59
3.2 Role argumentace a interpretace při tvorbě a uplatnění pojmu práva.....	63
Závěr.....	67
Seznam použité literatury	68
HLEDISKO ÚČELU A SMYSLU V INTERPRETACI PRÁVA	
Miloš Večeřa	72
Úvod.....	72

1. Pojem účelu	73
2. Hledisko účelu v právním uvažování	76
3. Co je účelem práva?	78
4. Kolize účelů	82
5. Účel práva jako interpretační nástroj	89
5.1 Výklad záměrem zákonodárce	90
5.2 Výklad účelem právní normy	95
5.3 Výklad ekonomickými účely	103
Seznam použité literatury	113
PRINCIPY V PRÁVNÍM ŘÁDU	
Jaromír Harvánek	119
Úvod	119
1. Co je to princip práva?	120
2. Diferenciace pojmu princip	127
2.1 Pojem princip, zásada, pravidlo	129
3. Význam principů pro právní myšlení	131
4. Klasifikace právních principů	133
4.1 Logicko-právní a pozitivně-právní principy	135
4.2 Logicko-právní principy	136
4.3 Specifika některých logicko-právních principů	137
4.4 Vlastnosti pozitivně-právních principů	139
5. Principy v realizaci práva	140
6. Předpoklady použití principů	141
7. Role principů a zásad v právu	143
Seznam použité literatury	144
SYSTEMATICKÉ NÁSTROJE ŘEŠENÍ STŘETU PRÁVNÍCH NOREM	
Lukáš Hlouch	147
Úvod	147
1. Systém práva jako představa	148
1.1 Jednota právního řádu a tzv. právní dualismus	150
1.2 Vnitřní a vnější aspekty systému práva	151
1.3 Stupňovitá výstavba právního řádu (hierarchie právních pravidel)	154
1.4 Postuláty systematického výkladu	158
2. Konflikty (střety, kolize) právních norem a jejich řešení	159
2.1 Normativita a její formy	159

2.2 Tradiční nástroje pro řešení konfliktu norem	161
2.2.1 Postulát koherence a řešení kolize norem	162
2.2.2 Lex superior derogat legi inferiori (vyšší norma má přednost před nižší normou)	165
2.2.3 Lex posterior derogat legi priori	175
2.2.4 Lex specialis derogat legi generali	182
3. Kolize principů a základních práv – nová metodologie?	203
3.1 Obecná charakteristika tzv. judičiálních testů	204
3.2 Proporcionalita a její deriváty	205
Závěr	207
Seznam použité literatury	208
ANALOGIE JAKO INSTITUT SOUKROMÉHO PRÁVA	
Martin Sobotka	212
Úvod	212
1. Právně pozitivistický a komunikativní model práva	215
1.1 Klasický právně pozitivistický koncept	215
1.2 Model komunikativní	221
1.3 Srovnání obou modelů	225
2. Metoda analogického uvažování	227
3. Analogie v české judikatuře	232
4. Analogie v občanském zákoníku	234
Seznam použité literatury	237
MÍSTO PRÁVNÍ ETIKY V SOUČASNÉM PRÁVNÍM MYŠLENÍ	
K některým metodologickým otázkám etické reflexe práva	
Tatiana Machalová	239
Úvod	239
1. Právní etika nebo etika práva?	243
2. Co znamenala právní etika pro moderní právní myšlení?	247
2.1 Právní etika jako kritika hodnotové neutrality právního pozitivismu	248
2.2 Právní etika má být učením o správném právu	250
2.3 Právní etika jako praktická jurisprudencce	252
2.4 Právní etika jako integrální část právní filozofie	253
2.4.1 Právní etika jako učení o spravedlnosti	253
2.4.2 Právní etika má být deskriptivní etikou	257
2.5 Právní etika či etizace práva?	259

3. Právo na život jako východisko etické reflexe práva	261
3.1 Je právo na život lidským právem?	262
3.2 Proč je nutná kritická rekonstrukce práva na život?	264
Závěr.....	270
Seznam použité literatury.....	271
PŘÁVNÍ WELFARISMUS	
Tomáš Sobek.....	274
Úvod.....	274
1. O povaze účelů.....	276
2. Od kritiky formalismu k naturalistické redukci.....	285
3. Telos jako správný cíl	294
4. Princip užitku.....	301
5. Princip nestrannosti	307
6. Svoboda vs. společenský užitek	315
Závěr.....	322
Seznam použité literatury.....	323
O AUTORECH	334

PŘEDMLUVA

Předložená publikace „Aktuální otázky metodologie právního myšlení“ je výsledkem fakultního projektu, který byl v rámci fakultního projektu podpory vědy a vzdělávání řešen na Katedře právní teorie Právnické fakulty MU v Brně v letech 2012/2014. Řešitelský kolektiv tvořili učitelé a spolupracovníci katedry. Cílem projektu bylo řešení aktuálních metodologických otázek a problémů, které ovlivňují současný vývoj právního myšlení.

Metodologie sehrává v každé vědní disciplíně zásadní roli. V evropském právním prostředí se již delší dobu hovoří o „krizi“ juristické metodologie. Její příčina je spatřována v nekonečném hledání finálního testu správnosti právního úsudku (golden rule), které upozadily další zásadní metodologické problémy.

V českém prostředí vznikly v posledním období práce, které se většinou soustřeďují na metodologické otázky právní interpretace a argumentace jako „nástroje“ aplikační praxe. Metodologie jako zásadní součást právní teorie zde není rozvíjena systematicky. Nutnost věnovat pozornost metodologickým otázkám v našem prostředí podtrhují dnes také probíhající zásadní změny českého práva, důsledkem přijetí nových zákoníků, ale i některých specifických zákonů. Narůstající komplexita českého právního řádu zvýrazňuje především úlohu jazykového výkladu právních textů jako nosiče právních informací, a to zejména v kontextu působení základních principů právního státu (princip právní jistoty a jeho komponenty, zejména princip předvídatelnosti a legitimního očekávání).

Další rovinou je zkoumání současné úlohy logického myšlení v právních úsudcích a jeho limitace. Přirozenou protiváhou tzv. tradičních metod je teleologické myšlení, které umožňuje překonání sémantického rámce právního textu a dotváření práva, resp. vytváření nových právních pravidel i jinými zdroji právní normativity, než je autorita zákonodárce. Přirozené pnutí mezi účelem jako hybatelem práva a právní jistotou jeho adresátů jako základním posláním právního státu se musí stát předmětem aktuální teoreticko-právní reflexe. V neposlední řadě je také zapotřebí definovat úlohu metodologie, a to jak v deskriptivním, tak i v preskriptivním rozměru. Pro právní praxi přitom metodologie často představuje jakousi „černou skříňku“, jejíž obsah není pro praktiky srozumitelný a použitelný.

PRÁVNÍ WELFARISMUS

Tomáš Sobek

Úvod

Paradigmatem současné právní metodologie ve střední Evropě, zejména pod vlivem německé jurisprudence, je teleologický, tedy cílově orientovaný přístup.¹ Ten ztělesňuje myšlenku, že výklad zákona nemá být formalistický, ale má sledovat rozumné účely zákona (*ratio legis*).² Formalistický přístup je v zásadě odmítán jako špatný, protože nebere v úvahu praktické, často škodlivé důsledky striktní aplikace právních pravidel. Problém formalismu se ovšem netýká jen pravidel pozitivního práva, ale jakýchkoli pravidel, včetně morálních.³ Přísná etická zásadovost může nadělat více škody než užitku. Obecně platí, že lidé tu nejsou pro pravidla, ale pravidla tu jsou pro lidi. Na pravidla nemáme nahlížet jako na cosi samoúčelného, jejich účelem je prospívat lidem. Ačkoli je diskutabilní, co je dobrý život, přijde mi nesporné, že účelem práva je umožnit lidem, aby žili co nejlépe. Účely jsou zároveň kritérii správnosti. Správné právo poskytuje lidem institucionální prostor, ve kterém mohou prosperovat.⁴ Nejen právní pravidla, ale ani principy politické morálky nejsou svým vlastním účelem. I tu či onu koncepci spravedlnosti musíme hodnotit podle toho, jaké má dopady na kvalitu lidských životů. Prosazování určité představy o spravedlnosti za každou cenu, i za cenu všeobecného utrpení, není

¹ „Telos znamená účel a ten si dnes při interpretaci každý bere do úst.“ Viz RÜCKERT, J.; SEINECKE, J. Zwölf Methoden für den Ernstfall. In: RÜCKERT, J.; SEINECKE, J. (Eds.). *Methodik des Zivilrechts – Von Savigny bis Teubner*. Hamburg: Nomos, 2. Auflage, 2012, s. 30.

² KRAMER, E. A. *Juristische Methodenlehre*. 2. Auflage. Bern: Stämpfli u. a., 2005, s. 130.

³ „Formalismus ... používá jako svůj standard morální povahu činu jako takového. ... Hodnotit jednání pouze podle jejich samotné povahy, bez ohledu na jejich důvody a jejich důsledky, může produkovat otravné morální závěry.“ Viz PORTER, B. F. *The Good Life: Alternatives in Ethics*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 2001, s. 41.

⁴ „Existují lidská dobra, která mohou být zajištěna jenom prostřednictvím institucí lidského práva, a požadavky praktické rozumnosti, které mohou splnit jenom tyto instituce.“ Viz FINNIS, J. *Natural Law and Natural Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2011, s. 3.

ctnost, ale hloupost. Nebo formalismus, chcete-li.⁵ „Je těžké pochopit smysl pojmu férovosti, jestliže by každá osoba, ke které se snažíme být féroví, na tom byla ve výsledku hář.“⁶

S pojmem dobrého života pracují jak přirozenoprávníci, tak právní pozitivisté. Přirozenoprávníci nemají apriorní averzi k otázkám blahobytu a šťastného života.⁷ Právě naopak, je to jejich tradiční téma. Zároveň ale připomínají, že tím nemyslí jen prosté konzumní potěšení, ale plnohodnotnou realizaci člověka, který dokáže zvažovat, co je rozumné, takže umí kriticky přezkoumat své vlastní touhy. „Dobrý život je pro přirozenoprávníky takový život, který se žije v souladu s praktickým rozumem a vyznačuje se svou otevřeností k celé řadě základních aspektů blahobytu [*well-being, welfare*] nebo prosperity.“⁸ U klasických právních pozitivistů se s pojmem dobrého života obvykle setkáme v kontextu jejich utilitarismu. Dobrý život je pak takový život, který maximalizuje štěstí. John S. Mill přitom poukazoval na skutečnost, že lidé mají duševní schopnosti, díky kterým mohou dosáhnout vyšších forem štěstí než zvířata: „Lidské bytosti mají schopnosti, které jsou na vyšší úrovni než jsou zvířecí choutky, a když si svých schopností jednou uvědomí, pak už nepovažují za štěstí nic, co nezahrnuje jejich realizaci.“⁹ Právo je lidským artefaktem, a tak je zaměřené na lidské účely. Říkáme-li, že účelem práva je prosperita, nemluvíme o prosperitě v úzce

⁵ *Fiat justitia et pereat mundus*.

⁶ KAPLOW, L.; SHAVELL, S. *Welfare vs. Fairness*. Cambridge Harvard: Harvard University Press, 2002, s. xix.

⁷ Jean Porter pojmově rozlišuje na jedné straně blahobyt (*well-being*) jako podmínku lidské prosperity, tedy dobrého fungování; a na druhé straně štěstí (*happiness*) jako morální ideál, který je spojený s ctnostným životem. Viz PORTER, J. *Nature as Reason: A Thomistic Theory of the Natural Law*. Michigan/Cambridge: William B. Eerdmans Publishing, 2005, kap. 3.

⁸ CHARTIER, G. *Economic Justice and Natural Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, s. 7. „Teorie přirozeného práva, nebo alespoň ten proud, který své filozofické kořeny nachází u Aristotela, je welfaristická, to znamená, že fundamentální důvody k jednání jsou aspekty aktérova blahobytu [*well-being*].“ Viz MURPHY, M. C. *Natural Law and Practical Rationality*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001, s. 46. „Teorie přirozeného práva je kritické reflektující pojetí konstitutivních aspektů blahobytu [*well-being*] a naplnění života lidských osob a společenství, která vytvářejí. ... Jsme zvířata, ale racionální. Naše integrální dobro zahrnuje náš tělesný blahobyt, ale také náš intelektuální, morální a spirituální blahobyt.“ Viz GEORGE, R. P. *Natural Law, God, and Human Dignity*. In: COVINGTON, J.; MCGRAW, B. T.; WATSON, M. (Eds.). *Natural Law and Evangelical Political Thought*. Lanham Maryland: Lexington Books, 2012, s. 111.

⁹ MILL, J. S. *Utilitarianism*. New York: Floating Press, 2009, s. 15.

ekonomickém smyslu, ale o celkovém rozvoji lidských schopností.¹⁰ Zejména intelektuálních, sociálních, kulturních a duchovních. Lidská prosperita se projevuje v kreativní rozmanitosti, opakem prosperity je šed' prostého přežívání. Účelem práva není garantovat lidem spokojený život, to ani není v jeho moci. Navíc je pochybné, zda je to vůbec správný cíl. Extrémním případem degradace člověka je totalitní režim, ve kterém jsou lidé spokojeni jenom proto, že si už ani neuvědomují, jaký by život mohl být.¹¹ Účelem práva je vytvořit lidem podmínky pro takový život, který je hoden lidské důstojnosti.¹² Člověk sice dokáže žít jako zvíře, ale dobrý život pro člověka znamená žít jako člověk.

1. O povaze účelů

Přestože vládne široká shoda o tom, že účely hrají v právním myšlení centrální roli, jejich povaha dosud není uspokojivě objasněná.¹³ Účely se v kontextu jurisprudence bezprostředně týkají praktické racionality, to je nepochybné. A to nás odkazuje jednak k ekonomii, jednak k etice. Např. ekonom Karel Engliš strukturoval teleologické myšlení v pojmech potřeby a užitku, které jsou vzájemně komplementární: Potřebovat něco znamená chtít to jako prostředek k určitému účelu. A prostředek je užitečný tehdy, když je vhodný pro dosažení onoho účelu.¹⁴ Z etického hlediska je navíc důležité, že lidé, kromě sledování určitých účelů s menší či větší efektivitou, se také zabývají otázkou, co je pro ně **dobrym** důvodem. Hezky to napsal Tim Scanlon: „*Tyto schopnosti zvažování nás odlišují od bytostí, které sice dokáží jednat účelně, jako třeba moje kočka,*

¹⁰ „*Samotný stát není nikdy účelem, je důležitý jen jako podmínka pro naplnění účelu lidství, a tímto účelem není nic jiného než pokrok v rozvoji všech lidských schopností.*“ Viz SCHILLER, F. Die Gesetzgebung des Lykurgus und Solon. Zweite Abtheilung. *Sämmtliche Werke*. Stuttgart: Verlag der J. G. Cotta'schen Buchhandlung, 1833, s. 1051.

¹¹ Jestliže bych nedokázal toužit po ničem jiném než po tom, co už mám, pak by všechny mé touhy byly vždy splněné. Byl bych spokojený, ale je to hodnotný život? Viz KANE, R. *A Contemporary Introduction to Free Will*. Oxford: Oxford University Press, 2005, kap. 1.

¹² NUSSBAUM, M. *Creating Capabilities: The Human Development Approach*. Cambridge, MA, Belknap/ Harvard University Press, 2011, s. 32.

¹³ HORN, N. *Einführung in die Rechtswissenschaft und Rechtsphilosophie*. Karlsruhe: C. F. Müller, 2007, s. 106.

¹⁴ ENGLIŠ, K. *Teleologie jako forma vědeckého poznání*. Praha: Topič, 1930, s. 52–55.

která se snaží dostat do skříňky, kde je uloženo kočičí žrádlo, ale už si neumí položit, ani zodpovědět otázku, zda je daný účel adekvátním důvodem k jednání.“¹⁵

Účely můžeme uvažovat i ze systémově-funkčního hlediska. Např. jednotlivé tělesné orgány mají určité funkce. To je jejich charakteristická činnost, kterou vykonávají, když jsou zdravé. Tak třeba funkci srdce je pumpovat krev. Srdce ovšem nepumpuje krev jen proto, aby něco pumpovalo. Není to samoúčelná činnost. Funkci srdce plně porozumíme až tehdy, když pochopíme, jak pumpování krve přispívá k fungování ostatních orgánů v těle a v konečném důsledku i k životu a prosperitě organismu jako celku. Něco podobného platí i pro účely právních norem. Ty jsou základními stavebními prvky právních institutů. Právní normy fungují dobře, když plní účel, pro který byly stanoveny. Přitom účel jednotlivé normy nestojí samostatně. Funkci normy dobře porozumíme až tehdy, když víme, jak dodržování oné normy přispívá ke správnému fungování institutu, ke kterému patří. Dobře fungující institut pak zase určitým způsobem přispívá, nyní o úroveň výš, ke správnému fungování daného právního odvětví, a potažmo i práva jako celku. Takže právní teleologie se zabývá systémem práva jako funkčním celkem.¹⁶ Účely složek jsou závislé na účelech celku. Jednotlivé prvky komplexu mají určitou funkci právě proto, že se určitým způsobem podílejí na celkovém fungování onoho komplexu. A proto kdykoli říkáme, že něco má v právu určitý účel, implicitně přitom předpokládáme i nějaký účel práva jako celku.¹⁷

Už od starověku byl velmi vlivný názor, jehož typickým představitelem je Aristoteles, že příroda není cosi nahodilého, ani mechanického. Cokoli se děje v přírodě, včetně neživých věcí, děje se za nějakým účelem. Všechny věci v přírodě mají určitou cílovou orientaci, která je jejich vnitřní tendencí. Takže teleologie se týká všeho dění v přírodě, od úrovně elementárních prvků, přes živé bytosti, až po nebeská tělesa.¹⁸ Když Aristoteles mluvil o příčinách, myslel tím

¹⁵ SCANLON, T. M. *What We Owe to Each Other*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1998, s. 23.

¹⁶ Postup vysvětlování může být od relativně konkrétních pravidel směrem k velmi obecným principům („zdola“), ale i v opačném směru, od obecných principů ke konkrétním pravidlům („shora“). Viz WINTR, J. *Říše principů: Obecné a odvětkové principy současného českého práva*. Praha: Karolinum, 2006, kap. 3.2.

¹⁷ Srovnej MURPHY, 2001, op. cit., kap. 1.2.

¹⁸ LEUNISSEN, M. *Explanation and Teleology in Aristotle's Science of Nature*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, s. 2.

způsoby vysvětlení či zdůvodnění. Rozlišoval čtyři druhy příčin: 1) materiální; 2) formální; 3) účinná; 4) finální. Materiální příčina (*causa materialis*) je to, z čeho něco je. Formální příčina (*causa formalis*) je forma, struktura či esence věci. Účinná příčina (*causa efficiens*) je působící příčinou změny. Finální příčina (*causa finalis*) je důvodem změny. Je dobrem každé věci. Ačkoli tyto pojmy mají být použitelné na všechno dění v přírodě, nejlépe se vysvětlují na lidských artefaktech.¹⁹ Co je např. příčinou určité sochy? Materiální příčinou je materiál, ze kterého je vytvořena, např. mramor. Formální příčinou je idea toho, jak má vypadat. Socha má svou formou odpovídat určité předloze (modelu, *paradeigma*). Účinnou příčinou je sochařova práce. Finální příčinou pak není pouze vytvoření sochy jako takové, ale zejména je to **účel**, kterému má sloužit. Např. oslava určité události. A zároveň je to i **důvod**, proč byla vytvořena.²⁰

Užšímu pojmu příčiny, jak jej dnes obvykle chápeme, odpovídá Aristotelova účinná příčina. To souvisí se skutečností, že aristotelovská teleologie byla v 17. století zatlačena mechanickými výklady přírody, které už nepočítají s finálními příčinami. Nicméně, samotný termín ‚teleologie‘ zavedl teprve v roce 1728 německý filozof Christian Wolff. Teleologie měla být tou částí obecné fyziky, která se zabývá účely věcí. Wolffovým záměrem bylo ukázat, že přírodní vědy disponují nástroji, aby se zabývaly i finálními příčinami vesmíru, a potažmo i otázkami, které se týkají Boha. Někteří teologové to ale vnímali jako pokus posunout „deterministickou“ přírodovědu do témat, o kterých se v té době mělo za to, že jsou výhradní doménou teologie.²¹

Nebudu zde dumat, zda všechny věci, např. komety putující vesmírem, mají nějaký účel. Nicméně, některé věci účel určitě mají. Už proto, že je lidé za určitým účelem vytvořili.²² Odložme stranou přírodní teleologii, svůj zájem omezíme na účely lidského jednání. Lidé dokáží zvažovat důvody, rozhodnout

¹⁹ Tato skutečnost je vodou na mlýn těm, kteří aristotelovskou teleologii kritizují, že je to antropocentrický pohled na svět. S takovým názorem ale nesouhlasí např. Monte R. Johnson. Viz JOHNSON, M. R. *Aristotle on Teleology*. Oxford: Oxford University Press, 2005.

²⁰ MATTHEN, M. Teleology in Living Things. In: ANAGNOSTOPOULOS, G. (Ed.). *A Companion to Aristotle*. Oxford: Blackwell, 2009, s. 335.

²¹ Mimořádně, bylo to součástí Wolffovy obrany proti nařčení z ateismu a determinismu, které proti němu vznesli pietističtí teologové z Halle. Viz BUCHENAU, S. Die Teleologie zwischen Physik und Theologie. In: ALBRECHT, M.; KREIMENDAHL, L.; MULSOW, M.; VOLLHARDT, F. (Eds.). *Christian Wolff*. Hamburk: Felix Meiner Verlag, 2012, s. 164.

²² WOODFIELD, A. *Teleology*. Cambridge: Cambridge University Press, 1979, s. 2.

se na základě důvodů a pak podle nich i jednat. Snažíme-li se určité jednání vysvětlit, ptáme se na (subjektivní) motivační důvody, které pohnuly aktéra k takovému jednání. A když se snažíme určité jednání kritizovat, nebo naopak ospravedlnit, ptáme se, zda pro takové jednání existují (objektivně) dobré důvody.²³ **Vysvětlovat** jednání teleologicky znamená vysvětlovat ho v pojmech zvolených cílů a prostředků.²⁴ **Hodnotit** jednání teleologicky znamená hodnotit, zda zvolené cíle jsou dobré a zda zvolené prostředky jsou vhodné.²⁵ Pouze dobré (hodnotné) cíle stojí za usilování. V tomto smyslu v sobě teleologie zahrnuje axiologii. „Účel (*telos*) je stav, který si umíme představit a přitom je žádoucí, a proto má být realizován.“²⁶

Konečným účelem právní regulace je prosperita ve společnosti v nejširším slova smyslu, totiž že lidé žijí dobře. To lze samozřejmě chápat různými způsoby. Např. z pozic liberalismu to znamená, že ideálem a cílem organizace společnosti je, aby lidé měli co nejširší možnost využívat „schopnosti svého praktického rozumu a myšlení k formování, revidování, a racionálnímu sledování svých vlastních koncepcí dobra.“²⁷ Lidé se mohou, ale nemusí vzájemně lišit ve svých koncepcích dobra. Skutečnost, že někdo má **svou** koncepci dobra, neimplikuje rozdílnost jeho koncepce od koncepce všech ostatních, ale že se s ní ztotožňuje jako se svou. Můžeme to chápat kognitivně: Jednotlivec určitou koncepcí dobra svobodně poznal a pro sebe přijal. Svobodně, tedy bez vnějšího nátlaku a manipulace.²⁸ Anebo to můžeme chápat expresivně: Jednotlivec určitou koncepcí dobra vyjadřuje své osobní preference a potažmo i svoji osobnost. Tak jako tak ale jednotlivec žije dobře podle toho, co on sám pro

²³ DANCY, J. *Practical Reality*. Oxford: Oxford University Press, 2000.

²⁴ SCHUELER, G. F. *Reasons and Purposes: Human Rationality and the Teleological Explanation of Action*. Oxford: Oxford University Press, 2003.

²⁵ Názorným příkladem teleologického hodnocení v současné právní metodologii může být tzv. princip proporcionality. Viz BARAK, A. *Proportionality: Constitutional Rights and their Limitations*. New York: Cambridge, 2012.

²⁶ BYDLINSKI, F. *Grundzüge der juristischen Methodenlehre*. 2. Auflage. Bern, Stuttgart, Wien: Haupt Verlag, 2011, s. 36.

²⁷ RAWLS, J. *A Theory of Justice*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1999 (1971), s. xxxiii.

²⁸ Věc se komplikuje neuvědoměním většiny indoktrinovaných lidí, že jejich názory jsou výsledkem manipulace, takže je považují za své vlastní. Ostatně právě tato iluze nezávislosti svého myšlení je cílem propagandy. Nejde tedy jen o to přesvědčit někoho, o pravdivosti X, ale zejména o to, aby věřil, že on sám přišel na to, že X je pravda.